

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneligi, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memlekettlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE—

Cilt: V

Ankara, 28 Şubat. 1929

Sayı: 118

XVII inci asırda

İzmirin İktisadî Ehemmiyeti [*]

2

İzmir yalnız Anadolu'nun iktisadî mahreci değil, «İran»ın da mahreci idi; ve asıl büyük ehemmiyeti bundan dolayı idi. Kânunusanide ipek getiren İran kervanları gelmeye başlıyor, diğer kervanlar da sonbahara kadar peyderpey geliyordu; fakat bilhassa Şubat, Haziran, Teşrinievvel ayları kervanların en çok beklenildiği zamanlardı. Teşrinievvel geçtikten sonra, artık Kânunusaniye kadar İrandan hiç bir kervan beklenmezdi. Kervanların takip ettiği yol ekseriyetle şuydu: Kaşan, Kum, Tahran, Kazvin, Tibriz, Erivan, Kars, Erzurum, Tokat, Ankara, Karahisar; bu kervanlar, İranın iktisadî merkezi demek olan İsfahanda toplanıyor, ve dönüştü gene orada duruyordu; seyahat müddeti takriben yedi aydı.

Kervan yolları üzerinde, İranda olsun Türkiyede olsun, muntazam karvansaraylar vardı. Büyük kervanlar ekseriyetle 900 - 800 atlı ile eşya taşıyan yüzlerce deveden tereküp ediyordu. İzmir gelinceye kadar ihtiyar edilen masraf müdhîştî: her deve yükü için kırk kuruş nakliye ücreti veriliyor, fakat muhtelif yollarda yol resmi olarak 122 kuruş alındığı gibi, İzmir girmek için de ayrıca 49 kuruş vermek icap ediyordu. İran eşyasının yavaş yavaş

«Benderabbas» a ve oradan Avrupa gemileriyle Avrupa pazarlarına nakledilmesinin başlıca sebebini, İzmir müntehî olan Anadolu yolunun bahallığında aramalıdır. Birinei yol çok daha uzun olmakla beraber daha ucuzdu. İzmirdeki ecnebi tacirler İranla doğrudan doğruya ticaret etmezlerdi. İsfahanda yerleşmiş Fransızlar, İngilizler, Holandalılar vardı, Hint kumpanyalarının hesabına çalışırlardı. Kervanlarda ara sıra tesadüf edilen Avrupalılar, Kuyumcu, Saatçi gibi bazı san'atkârlardan ibaretti. Frenklerin bu İran ticaretine vesat edenler başlıca Ermenilerdi. Onlar Halebte ve İstanbulda da aynı şeyi yapıyorlardı. İran ticaretinde Ermenilerin ehemmiyet kazanmasında birinci «Şah Abbas» ın da çok büyük tesiri olmuştur. İsfahan civarında «Culfa» mahallesini tesis ve oraya Ermenileri iskân eden bu hükümdar, İranın iktisadî merkezini onların eline teslim etmiş oluyordu.

İzmir tarikile Avrupaya sevk edilen İran emtiasının en mühimmi «İpek» ti. Ozamanki menbalara göre İranın senevî istihsal ettiği 22bin balye ipeğin 3bin balyesi İzmir geliyordu (1670 tarihlerine doğru). İki balye bir deve yükü tutuyordu. On yedinci asır sonunda Fransızların ipek mübayaatı pek mühimdi: 1714 te müstesna olarak 1,600,000 liralık mübayaat yapmışlardı. İrandan

gelen kervanlar her sene 400 - 500 balya kadar deve tüyü getiriyorlardı ki bunun da başlıca müşterisi Frenklerdi. İzmir her sene ikiyüz balya kadar nakışlı hint kumaşları da geliyordu; fakat on yedinci asrın sonlarında bunun idhali memnu olduğundan Fransızlar satın alamıyorlardı.

Anadolu'nun hayvan sürüleri beslemeğe çok müsait olan yüksek yaylaları, İzmir her sene külliyyetli miktarda «tiftik» gönderirdi ki, Frenk tacirleri bunun pek hararetli müşterileriydi. «Ankara» ve «Beypazarı», İzmir tiftik gönderen en mühim iki merkezdi; buraların tiftiği, keyfiyet itibariyle de başka yerlerin tiftikinden daha iyi ve daha makbuldu. İzmirden Ankaraya yirmi günlük kervan yoluydu; atla bu yolu on iki günde kat etmek kabildi. İki balye tiftiğin nakliye masrafı beş kuruştan ibaretti. on yedinci asır ortalarında Fransızlar her sene beşyüz balye, İngilizler biraz daha az, Holandalılar ise 1500 balye kadar tiftik satın alıyorlardı. «Colbert» ve muakkiblerinin takip ettikleri iktisadî siyaset neticesinde Holandalıların mübayaatı azalmaya Fransızların ki bilâkis çoğalmaya başladı. Doğrudan doğruya mübayaatta bulunmak için Ankarada yerleşmiş İngiliz ve Hollanda tacirleri vardı. Fransızlar ekseriyetle bu mübayaatı başkalarının vasıta-

[*] Birinci makale (115) inci sayımızdadır.

Terbiye bahisleri*Boutroux'ya göre*

Ahlâk ve Ahlâk Tedrisatı

Beşeriyetin yetiştirdiği en büyük mütefekkirlerden biri olan Sokrat, faziletlerin ilim olduğunu söylerdi. Ona göre fazilet öğrenilen bir şeydi, ve ahlâkiyet ile ahlâkî ilim birbirinden ayrılmazdı. Bunu paradoks addedenler oldu. Sokrat'ın fikrini tamamiyle zihni olan bir hayir bilgisinin, o bilgiye uygun olan amelleri de temine kâfi gelebileceği şeklinde izah ettiler. Feylesof bunu görseydi, bizzat kendisi mezhebinin aleyhtarı olurdu. Onun düşüncesi hakikatte bu değildi. Çünkü ona göre insanın hakim olması - ki bir irade faziletidir - ahlâkî ilmin birinci şartı idi.

Euthydème derdi ki(- Nefsine hâkim olmamak insanı birinci hayır olan bu ilmi kazanmak vasıtalarından mahrum etmez mi?). Sokrat'ın burada ilimden maksadı, insanî ilim, ahlâkî ilimdi. Ve insan tabiatında akl ile iradenin birbirine pek yakın olduğunu nazarı siyle yaptıklarından o kadar istifade edemiyorlardı.

Anadolunun İzmir'e gönderdiği «yün» miktarı ve ecnebilerin yün mübayaatı da mühimdi. Bazı senelerde Fransızların satın aldıkları yün bedeli beşyüzbin liraya balığ oluyordu; fakat bazen de ancak bu miktarın nısfı kadar mübayaat oluyordu .(1700) senesinde Fransızlar İzmirden (2,047,000) liralık, 1714 senesin-

dikkate alarak, cidden samimî ve hürrolan bir iradenin, hem zekâyı hakikatın teharrisine sevkedeceğini, hem de harekâtını bu suretle tenevvür eden aklın emirlerine tevfiik edeceğini kabul ediyordu.

Sokrat'ın bu görüş tarzı tamamiyle doğrudur. Ahlâkta zihniyecilik ile iradiyecilik birbirinden sarfı nazar etmek istedikleri zaman, her ikisi de sahte olur. Ne mücerret fazilet fikri fazileti yaratır, ne de iradenin basit inkişafı amelin ahlâkî olmasını temin eder.

Ahlâkiyet : ceht, hüsnüniyet, nefse hâkimiyet, mefkûre muhabbetidir; mükâfat düşünmemektir. Ve bunlar öğrenilen şeyler değildir. Fakat ahlâkiyet aynı zamanda içinde yaşanan cemiyetin şartlarına intibaktır, kanun hükmüne girmiş olan an'anelere hürmettir, ferde ait amellerin müşterek bir esere karışmasıdır; bunlarsa öğrenilen şeylerdir. En de ise (4,360,000) liralık mübayaatta bulunmuşlardı; mamafi bu son miktarın, azamî ve istisnaî mahiyette olduğunu ayrıca kayt edelim.

İzmirin on yedinci asırda ki iktisadî ehemmiyeti hakkında garp menbalarının verdiği bu malûmat, bilhassa rakkamların resmî vesikalara müstenit olması dolayısıyla, pek ziyade dikkate şayandır. Bu malûmatı diğer

menfur caniler bile hareketlerine muharrik olarak, bir ferde ve ya cemiyete karşı yapılan cinayeti cezalandırmak, adetleri yerine getirmek gibi şeyleri ileri sürerler. Bunlar tamamiyle ilcaî olan amelleri doğru göstermek için sonradan uydurulmuş bir takım safsatalardır. Bu safsatalar hakikatte yalnız eserler değil, sebeplerdir de. İnsan ilcalarile kıyaslarını telif ederek kendisini aldatır. Onu idare eden de bu aldanmalıdır. Kıyaslarımızın yegâne cevheri ihtiraslarımızla grizelzerimiz değildir; basit mantığın, mefhumlar arasındaki surî itilafların, bir fikir sistemine ait mücerret neticelerin kararlarımız üzerinde kat'î bir tesiri olması buna delildir. Beşeriyetin hüsnüniyetle düştüğü ebedî hata şekil ile esas arasında yaptığı iltibas, ve mantıktan hakikate varan istikrardır. Şüphe yok ki zekâ her dakika kalbi aldatır, fakat kalbin de zekâyı aldatması daha az vaki olan bir şey bir cepheden tamamlamak için, on yedinci asrın büyük Türk seyyahı «Evliyaçelebi» nin İzmir hakkında verdiği kıymetli malûmatı gene bu sahifelerde neşre-deceğiz. «Evliyaçelebi» nin İzmir hakkında ki kıymetli izahattan şimdiye kadar maalesef ne memleketimizde ne de Avrupada hiç istifade edilmediğini de ayırır tasrih etmeliyiz.

Pr.Dr. Köprülüzaade
MEHMET FUAT